

IRSTI 17.71.01
Scientific article

DOI: <https://doi.org/10.32523/2616-6887/2024-146-1-176-192>

Almanya'da Türkoloji Çalışmaları, Merkezleri ve Yükseköğretim Kurumlarının Bilimsel ve Eğitim Faaliyetlerinin Bazı Yönleri¹

K.M. Ashirkhanova¹, Zh.K. Suinzhanova²

¹Kh. Dosmukhamedov adındaki Atyrau Üniversitesi, Atyrau, Kazakistan

²Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi, Türkistan, Kazakistan

(E-mail: ashirkhanovak@gmail.com, zhanar.suinzhanova@ayu.edu.kz)

Özet. Avrupa Türkoloji araştırmaları arasında, Almanya Türkoloji ekolünün özel bir yeri olduğu bilinmektedir. Bu bibliyografik çalışmamız aracılığıyla, Almanya Türkolojisi ve Almanyada Kazak dil bilimi ile ilgili yapılan araştırmaların bugünkü durumuna genel bir bakış sunmayı amaçlamaktayız. Bu makalede, Almanya'daki Türkolojinin gelişimi, Alman Türkologların Türkolojiye olan katkıları ve onların ortaya koyduğu eserleri hakkında tarihi bilgilere genel bir inceleme yapılmıştır. Makalemizde, günümüzde Almanya Türkoloji enstitülerinin ve genel Türkoloji ile ilgili dergilerin tanıtımı yapılmaktadır. Ayrıca, Kazak dilinden Almanca'ya çevrilen edebi eserlerin listesi, çeviri yapılan yıllara göre kronolojik olarak sunulmaktadır. Almanya'daki Türkoloji çalışmalarının tarihine kısa bir bakış atılarak, günümüzde Türkoloji bölümleri olan üniversitelerin listesi de verilmektedir. Türkoloji bölümleri ve profesörlerin araştırma yönleri ve program içerikleri tablo şeklinde yer almaktadır. Almanya'daki Türkolojinin önemli merkezlerinden biri olan Mainz (Mainz Johannes Gutenberg Üniversitesi) Üniversitesi'nin Türkoloji bölümündeki bilim insanlarının katkıları gösterilerek, eğitim programları ve üniversiteye kabul şartları hakkında genel bilgiler verilmektedir. Almanya üniversitelerindeki güncel Türkoloji bölümleri hakkında ana bilgiler (bölüm, profesörlerin isimleri, eğitim programları) ve Mainz Johannes Gutenberg Üniversitesi Türkoloji bölümü hakkında bilgiler, bölüm başkanı Profesör Julian Rentzsch ile yapılan görüşme sonucunda yazılmıştır. Röportajda verilen bilgilerle birlikte, üniversitelerin internet sitelerinde yer alan açık bilgilere de atıf yapılmaktadır. Kazak dilinden Almanca'ya çevrilen edebi eserlerin listesi için Frankfurt'taki Ulusal Alman Kütüphanesi (Deutsche National Bibliothek) veri tabanı kullanılmıştır. Mainz Üniversitesi'nde Türkiye Türkçesinin yanı sıra Kazak dili ve edebiyatı dahil kültürü ile de ilgili önemli çalışmalar ayrıntılı bir şekilde ele alınmış ve bu alandaki araştırmalar örneklerle incelenmiştir. Örneğin, Türk edebiyatları içerisinde Kazak dilindeki eserler özel bir yere sahip olduğunu A. Qunanbayev, M. Awezow, A. Kekilbayev, O. Süleymanov, İ. Yesenberlin gibi Kazak şairlerinin eserlerinin Alman diline çevrilerek yayımlandığından görebilmekteyiz. Bu çalışma önümüzde Almanya'daki Türkoloji bölümlerinde eğitim almak isteyen genç akademisyenler ve bu alanda araştırmalar yapan araştırmacılara katkıda bulunmayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Almanya Türkolojisi, Çağdaş Türk Lehçeleri, Mainz Johannes Gutenberg Üniversitesi, Kazak Dili, Türk Dili.

Received: 14.02.2023; Accepted: 15.03.2024; Available online: 29.03.2024

¹ Bu makale "Bolshak" programının 500 bilim insanı projesi çerçevesinde staj döneminde yapılan araştırmalara dayanarak yazılmıştır

Giriş

Bu çalışmamızda Almanya Türkolojisinin tarihi gelişimi incelenmektedir ve Almanya Türkolojisi iki ana yönde geliştiği görülmektedir. Birincisi, Doğubilim ve İslam araştırmaları; ikincisi ise Osmanlı İmparatorluğu dönemi ile başlayan Türkoloji alanıdır. Alman bilim insanı Christoph Herzog'un aşağıda verilen görüşü bu iki yöndeki sıkı bağlantıyı da desteklemektedir: Almanya'daki bilimsel Türkoloji ve Türkiyat araştırmalarının tarihi gelişimine bakıldığında, Doğubilim olarak adlandırılan bir alan içinde geliştiğini görüyoruz. Doğubilim'in geniş kapsamı nedeniyle, bu alanları tek bir çatı altında değerlendirme eğilimi oluştu. Genel Doğubilim'in alt yapısını göz önünde bulundurmadan, Türkoloji alanını tanımlamak çok zor [1, s. 86].

Günümüzde Almanya Türkolojisi, içinde "Turcology" ve "Turkic Studies" gibi adlandırmalarla kendilerini Türkolojinin ayrı bir dalı olarak konumlandırıyorlar. Osman dönemine ait araştırmalar için de bu görüşü dile getirmek mümkündür. Ancak, Türkoloji, genel olarak Türk dilleri, edebiyatı, tarihi, sözlü edebiyatı, halk bilimi, kültürü, sanatı, müziği hakkında araştırmaları kapsayan bir bilim olmasına rağmen, Almanya Türkolojisinde "Türkoloji" terimi genellikle sadece Anadolu Türklerinin edebiyatını, tarihini, halk sözlü edebiyatını, halk bilimini, kültürünü, sanatını, müziğini kapsayan bir bilim alanı olarak kullanılmıştır. Almanya'nın Mainz şehrinde çıkan Türkolog Johannes Benzing'in 1953 yılında söylediği bir görüşe dikkat çekmek gerekiyor: "Türkler denildiğinde, genellikle sadece Türkiye vatandaşlarını anlıyoruz." Maalesef bu tür görüşler yüksek öğretim kurumlarında da yerleşmiş durumda. Günümüzde buradaki Türkoloji araştırma yönü, sadece Türkiye'nin dili ve edebiyatını kapsamaktadır. Temelde Türkoloji, tüm Türk halkları ve uluslarının dili, edebiyatı, halk bilimi ve tarihini kapsayan bir bilimdir (2, s.10). Elbette, geniş kapsamlı Türkoloji alanında sadece eski Türk dili ve Anadolu Türkleri üzerine araştırmaların yetersiz olduğu açıktır.

"Tarihte, Osmanlı İmparatorluğu'nun 1453 yılında İstanbul'u fethetmesinden sonraki dönemde Anadolu ve Avrupa arasında sıkı bir ilişki kurulmasıyla birlikte, Türkoloji araştırma alanında sadece Anadolu Türklerinin dili değil, tüm Türk dillerinin bütün bir dil olarak ele alınması Türkoloji biliminin bir görevi olmuştur" şeklindeki görüşler de mevcuttur [3, s.19]. Ancak o dönemin politik, tarihi, coğrafi koşullarını göz önünde bulundurursak, araştırmalarda Türk dilinin dominant olması bir zorunluluktur. Türk dilinin önemine dikkat çekerek, Frankfurt'tan çıkan Türkolog Horst Wilfrid Brands 1977 yılında şunları söyledi: "Türkiye'nin doğusundaki Türk dilleri ve edebiyatına daha yakın olmanın doğrudan yolu, daha önce bildiğimiz gibi, günümüzde de hala geçerli olan Türkoloji için Slav dillerinde Rusça ne kadar önemliyse, Osmanlı Türkçesi ve Türk dili de o kadar önemlidir" [3, s.19]. "Türkoloji, tüm Türk dillerinin bilimi olduğu bilinir ve Türk dilini öğrenip araştırarak diğer Türk dillerini tanımaya ve anlamaya yol açar. Elbette, o dönemin siyasi ve coğrafi durumunu genel olarak göz önünde bulundurarak, bu tür görüşlerle anlaşılabilir. 'Almanya türkolojisinde günümüz Türk dili baş rolde olsa da, türkolojinin kendi başına bir bilim olarak kalması için en azından bugün kullanılan mevcut Türk dillerinden birini ve ölü bir Türk dilini de göz önünde bulundurmamak temel bir şarttır' [4, s. 22].

Almanya'daki Türkolojinin talep gören bir bilim olarak gelişmesinin nedeni de doğrudan Türkiye ile siyasi ve ekonomik ilişkileriyle açıklanabilir. Avrupa'daki Türkolojinin gelişimi, temel olarak bu tür günlük ihtiyaçlardan ve sosyal ilişkilerden kaynaklanmaktadır. Batı Avrupa'da türkoloji araştırmaları, Osmanlı İmparatorluğu dönemiyle sıkı bir şekilde bağlantılı olarak gelişirken, diğer Türk dilleri üzerine Sovyet türkolojisinin kapsamında yoğun araştırmalar yapıldı. Ancak, Almanya'daki Türkolojinin tarihine bakıldığında, Rusya'da, Sibirya ve Kafkasya'da yedi yıl boyunca dil, tarih, coğrafya, etnografi alanlarında araştırmalar yapmış olan Alman gezgin Julius von Klaproth'un Başkurt, Kazak, Kırgız, Sahha, Tunguz dillerini incelediği 1823 ve 1831 yıllarında iki kez basılan 'Asia Polyglotta' (Asya Basımları) adlı çalışması vardır [5, s.96]. Türkoloji biliminin kurucu bilim adamlarından biri olan Wilhelm Schott'un öğrencisi Alman asıllı V.V. Radloff, Orta Asya halklarının dili ve folkloru, tarihi ve etnografisi üzerine ölçülemeyecek bir miras bıraktı. 'V.V. Radloff'u özellikle ünlü bir folklor uzmanı olarak tanıtan çalışması, 'Türk kabilelerinin halk edebiyatı örnekleri' adlı on ciltlik eseri idi. Her kitap farklı halkların folkloruna adanmıştı [6, s. 30]. Orta Asya Türklerine ilişkin diğer birkaç bilim adamının da araştırmaları olduğu bilinmektedir. Ayrıca, 19. yüzyılın sonlarında İngiliz, Rus, Fransız, Japon bilim adamlarının Orta Asya'ya, Turfan havzasına yaptıkları araştırmalar da vardı. Eski Uygurca yazmalar Alman bilim adamları tarafından yayınlandı. Almanya'da XVIII-XIX yüzyıllarda Türkoloji okullarını kuran Hieronymus Megiser, Heinrich Julius von Klaproth, Wilhelm Schott, Otto von Böhtlingk, V. Radloff gibi bilim adamlarının araştırmaları, Alman ve Rus türkolojisini yeni bir seviyeye taşıdı.

Elbette, Alman türkologları sadece Türk dili üzerine araştırmalar yapmadı. Şarkiyat, günümüz Türk dilleri, Osmanlı döneminin tarihi, edebiyatı, dili, kültürü gibi geniş kapsamlı araştırmalar yaptılar. Hessen bölgesinde yaşayan türkolog bilim adamı Hans-Joachim Kießling, Osmanlı İmparatorluğu'nun tarihini ve Türk dilini araştırırken, Alman bilim adamı Johannes Benzing Çuvaş dili üzerine araştırmalar yaptı. Gerhard Doerfer, eski Türk dili ve günümüz Türk dilleri ile Altay dilleri alanında bir dizi araştırma yaptı. Almanya türkolojisi araştırmaları yönünde sadece Alman bilim adamları değil, diğer milletlerden de birçok bilim adamı araştırmalar yaptığını görmekteyiz.

Araştırma Yöntemleri

Almanya'daki türkoloji ve türkologlar hakkındaki bilgiler, çalışmamızda tarihsel kronoloji yöntemi temel alınarak ele alınır.

Konunun Araştırma Derecesi

Almanya'da Türkoloji alanında Gießen'deki Doğu Bilimleri Enstitüsü'nün profesörleri Angelika Hartmann, Mark Kirchner, Freiburg'da Profesör Werner Ende, Ulrich Rebstock, Jens-Peter Laut, Frankfurt Main'de Profesör Hans Daiber, Marcel Erdal, Bonn'da Profesör Werner Schmucker, Hedda Reindl-Kiel, Bochum'da Fikret Adanır, Kamran Ekbal, Bamberg'de Klaus Kreiser, Semih Tezcan, Göttingen'de Milan Adamović, Klaus Röhrborn, Münih'te Suraiya Faroqi, Hans Georg Majer gibi bilim adamlarının okulu oluştu ve araştırmalar devam etti [7, s. 18].

Alman türkologları arasında Türk halklarının dili ve edebiyatı üzerine karşılaştırmalı araştırmalar, dil politikası, eski Türk dili, Turfan koleksiyonu, Sibiry'a'daki Türk halklarının kültürü ve dilleri, eski Bulgar araştırmaları, Türk-Moğol ilişkileri, Türkmen, Çuvaş, Başkurt, Tatar, Gagaüz kültürü, Türk dili, Azerbaycan dili, Osmanlı ve Türkiye Cumhuriyeti'nin tarihi, dili, edebiyatı, 16. yüzyıl Osmanlı dönemi kültürü, 1950 yılından sonraki Türk edebiyatı, seyahat yazıları gibi konular son Alman türkologlarının araştırma konularıdır. Bu araştırmaların amacı, Türk ve Türk halkları ile Almanya'nın ilişkileri hakkında bilgi vermek ya da türkoloji bilimini tüm Alman akademik dünyasına yaymak değil, türkoloji biliminin gelişimine önemli bir katkı sağlamaktır.

Almanya türkolojisindeki araştırmaların bir dalı şarkiyatken, diğer dalı Turfan araştırmaları olmuştur. 20. yüzyılın başında Doğu Türkistan'a yapılan seferler Turfan havzasında eski Türk bitik yazılarını bulup toplamıştır. Bu yazmaların bir kısmı Berlin'e getirildi. Bu yazmalar Berlin Akademisi'nde Berlin Brandenburg Bilim Akademisi (eski adıyla Prusya Eğitim Akademisi) arşivlerinde saklanmaktadır. Almanya'daki türkoloji araştırmalarının bir yönü buradan başlamıştır. Albert Grünwedel, Albert von Le Coq gibi türkologlar önemli araştırmalar yaparak Berlin okulunu oluşturmuşlardır [9, s. 65].

Bu okullardaki araştırma alanları planlı bir şekilde oluşan yönler değil, bireysel bilim adamlarının araştırma yönleri temelinde oluştuğu söylenebilir. Bu nedenle Almanya'da bazı üniversitelerde sadece şarkiyat öğretim programı değil, türkoloji veya türkoloji gibi bölümler kuruldu. Eski tarihi metinleri, Osmanlı Türkçesini, Çağatay dillerini araştırmanın yanı sıra günümüz Türk dili ve Türk dillerine olan ilgi arttı. Temelde şarkiyat ve türkoloji alanlarındaki öğretim programları birbirinden ayrıdır. Türkoloji alanındaki araştırmalar sayılı üniversitelerde yapıldı. Özellikle, Mainz Johannes Gutenberg ve Göttingen üniversitelerindeki türkoloji bölümleri tarihi okullar olarak adlandırılabilir. Göttingen Üniversitesi'ndeki önemli isimlerden biri tanınmış türkolog Gerhard Doerfer'dir. Bu üniversitedeki türkoloji araştırmalarının sürekli yapıldığını söyleyemeyiz. Berlin'deki Freie Üniversitesi'nde de ara sıra araştırmaların kesildiğini söylemek mümkündür. Araştırmaların durmasının nedenleri arasında İkinci Dünya Savaşı ve Almanya'nın ikiye bölünmesi gibi sebepler de vardır.

Almanya türkolojisinin tarihi okullarından biri olan Mainz Johannes Gutenberg Üniversitesi'nde 1946'da İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Doğu dilleri bölümü kuruldu. Bölüm başkanı Helmuth Scheel'in araştırma yönü Osmanlı Türkçesi idi. Bu nedenle Mainz'da Osmanlı Türkçesi üzerine odaklanılan araştırmalar yapıldı. Onun halefi Johannes Benzing temelde Osmanlı Türkçesinden başka Türk dillerini de araştırmaya başladı. Araştırmalarının bazıları Türkmen, Çuvaş, Altay, Tunguz, Moğol dillerini araştırmaya yönelikti. Böylece Mainz'da dilbilim alanında da araştırmalar yapıldı. 1981'de Benzing emekli olduktan sonra, bölümü resmi olarak 'Türkoloji' olarak adlandırıldı. Onun öğrencisi türkolojinin önemli isimlerinden biri olan dilbilimci Lars Johanson karşılaştırmalı dilbilim araştırmaları yaptı. Daha sonra Johanson'un halefi Hendrik Boeschoten 2002'de bölüm başkanı oldu. Orta Asya Türk dilleri, Harezmi Türkçesi, Özbek dili ve Kazak dili üzerine ve Türk dilinin sözcük yapısı üzerine araştırmalar yaptı. Mainz Üniversitesi'nin şu anki bölüm başkanı Julian Rentzsch, Türk dünyasını, Türk dillerini bütün

olarak ele alıp arařtırmalar² yapıyor. Genel olarak türkoloji araştırmaları oradaki bilim insanının araştırma konusuna doğrudan bağlı olarak ele alındı denilebilir.

1990'dan sonra Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla birlikte, günümüz Türk dillerini belirli konular çerçevesinde araştırmaya Alman bilim adamları da ilgi gösterip bu alandaki çalışmaların sayısını artırdı. Bu dönemde, özellikle Almanya'daki türkologlar, Türkiye dışındaki Türk halklarına ilişkin yeni araştırma alanlarına odaklanarak çeşitli amaçlarla (bilimsel, ekonomik, siyasi vb.) projeler hazırlayıp uygulamaya koydular. Devletler arası anlaşmalar, bilimsel seyahatler ve burslar aracılığıyla Türk halklarının tarihi, sosyal ve kültürel bağlantıları hakkında analizler yapıldı ve arşivlerdeki araştırmalar erişilebilir hale getirildi, Almanca yeni eserler ve dergilerde makaleler yayımlandı.

Günümüzde Almanya'da Türkoloji alanında araştırmalar yapan üniversiteler ve bölümler mevcuttur. Bu bölümlerin bazılarında özel türkoloji araştırmalarının yanı sıra şarkiyat, İslam araştırmaları, Orta Asya araştırmaları gibi alanlar da yer alır. Temelde şarkiyat bilimi kapsamında ele alınan Türkoloji araştırmaları zamanla bağımsız bir araştırma konusuna dönüştü. Bu alanda özel araştırma enstitüleri de kuruldu. Almanya'da türkoloji, küçük konu araştırmaları alanına girer (Arbeitsstelle Kleine Fächer). Bir bilim insanının türkolojinin tüm alanlarını kapsamamasının mümkün olmadığı bilinmektedir. Dar araştırma alanı olarak kabul edilmesinin temeli, belirli bir alanda araştırma yapan bilim insanlarının sayısının azlığıyla doğrudan ilişkilidir. Almanya'daki türkoloji araştırmalarının kapsamının esasen bireysel bilim insanlarının yönüyle doğrudan ilişkili olduğunu da belirtmek gerekir. Türkoloji³ araştırmaları kurum/organizasyon-bilim insanları-eğitim programları üçlüsü temelinde incelenir. Bu prensibe dayanarak, Almanya üniversitelerindeki türkoloji bölümlerine bakacak olursak, 9 yerde 13 sabit profesör kadrosu bulunmaktadır. Ayrıca, 2 yerde (Freiburg ve Köln üniversitelerinde) geçici profesör kadrosu bulunmaktadır (Tablo No:1).

Tablo 1

No	Kurum	Organizasyon/ Bölüm	Profesör Kadrosu	Araştırma Yönü	Program
1	Bamberg Üniversitesi Bamberg University	Doğubilim Enstitüsü (Institut für Orientalistik)	Profesör Christoph Herzog	Osmanlı Türklerinin tarihi, Türk tarihi	Lisans: – İslam/Doğubilim (Islamischer Orient) Yüksek Lisans: – Türkoloji (Turkologie) – Orta Doğu Kültürel Çalışmaları (Cultural Studies of the Middle East) *Erlangen- Nürnberg Üniversitesi ile ortak program

² <https://bitig.kz/?lang=k&mod=1&tid=4>

³ <https://www.bbaw.de/forschung/turfanforschung/dta/>

2	Berlin Freie Üniversitesi Berlin Freie University	Türkoloji Enstitüsü	Profesör Shoghig Hartmann	Osmanlı Türklerinin tarihi, modernizasyon, ulus ve devlet oluşumu, azınlık topluluklar	Lisans: - Orta Doğu tarihi ve kültürü: Türkoloji ağırlıklı (Geschichte und Kultur des Vorderen Orients: Schwerpunktbereich Turkologie) Yüksek Lisans: - Türkoloji
3	Berlin Humboldt Üniversitesi	Asya ve Afrika Bilimleri Enstitüsü, Orta Asya Bölümü (Institut für Asien- und Afrikawis- senschaften, Zentralasien- Seminar)	Profesör Ingeborg Baldauf	Orta Asya dilleri ve kültürleri, Sovyetler Birliği döneminde Türk halkları: Özbek dili	Lisans: -Asya/Afrika: Orta Asya araştırma odaklı (Regionalstudien Asien/Afrika: Vertiefung Zentralasien) Yüksek Lisans: -Asya/Afrika: Orta Asya araştırma odaklı (Asien/Afrikastudien: Regionale Ausrichtung Mittelasien)
4	Bochum Ruhr Üniversitesi	Doğu ve İslam Bilimleri Enstitüsü (Seminar für Orientalistik und Islamwissenschaft)	Dr. Hülya Çelik	Osmanlı Türklerinin edebiyatı ve kültürü, Türk edebiyatı, el yazmaları	-Lisans: Doğubilim, İslam bilimi (Orientalistik/ Islamwissenschaft) Yüksek Lisans: (Orientalistik/ Islamwissenschaft)
5	Duisburg- Essen Üniversitesi	Türkiyat Enstitüsü (Institut für Turkistik)	Profesör Kader Konuk Profesör Işıl Ulucam- Wegmann Profesör Hacı- Halil Uslucan	Osmanlı ve Türk kültürü, 19. yy sonrası Türk edebiyatı, sekülerleşme, cinsiyet dilbilimi, uygulamalı dilbilimi Kültürel çalışmalar, okul ve toplum, eğitim	Lisans: -Eğitim (BA mit verschiedenen Lehramtsoptionen) -Türkiye çalışmaları (Türkeistudien) Yüksek Lisans: -Eğitim (MA mit verschiedenen Lehramtsoptionen) -Türkiye çalışmaları (Türkeistudien 2021- 2022 eğitim yılından itibaren)

6	Freiburg Üniversitesi Freiburg University	Doğubilim Enstitüsü (Orientalisches Seminar)	Jr. Prof. Eileen de Tapia Aylin de Tapia	Osmanlı İmparatorluğu ve Türkiye Cumhuriyeti'nde din ve antropoloji, dinlerarası ilişkiler, tasavvuf bilimi, kutsal mekanlar	Lisans: -İslam bilimi (Islamwissenschaft) Yüksek Yüksek Lisans: -İslam bilimi, çağdaş İslam (Islamwissenschaft – ModerneislamicheWelt)
7	Gießen Üniversitesi, Gießen University	Tarih ve Kültür Bilimleri Fakültesi, Türkoloji Bölümü (Fachbereich Geschichte und Kulturwissenschaften, Professur für Turkologie)	Profesör Mark Kirchner	Karşılaştırmalı dilbilim Türkoloji, 20. yy Türk edebiyatı	Lisans: -Tarih ve kültürel çalışmalar: Türkoloji ağırlıklı (Geschichte- und Kulturwissenschaften, Hauptfach Turkologie)
8	Göttingen Üniversitesi, Göttingen University	Türkoloji ve Orta Asya Bilimi Enstitüsü (Seminar für Turkologie und Zentralasienkunde)	Profesör Jens Peter Laut	Eski Uygur Türkçesi, İslam öncesi ve İslami Orta Asya, Kemalizm, Çağdaş Türk edebiyatı	Lisans: -Türkoloji Yüksek Lisans: -Türkoloji
9	Hamburg Üniversitesi Hamburg University	Asya Afrika Enstitüsü, Orta Doğu Tarihi ve Kültürü Bölümü (Asien Afrika Institut, Abteilung für Geschichte und Kultur des Vorderen Orients)	Profesör Raoul Motika	Türk halklarında İslam, Türklerin tarihi, ekonomisi, tarımı	Lisans: -Orta Doğu: Türkoloji (Internationaler Bachelor Vorderer Orient – Turkologie) Yüksek Lisans: -Türkoloji (Internationaler Masterstudiengang Turkologie)
10	Köln Üniversitesi Köln University	Doğubilim Enstitüsü (Orientalisches Seminar)	Dr. Béatrice Hendrich	Türkiye Cumhuriyeti'nde cinsiyet, çağdaş Türk edebiyatı, Kıbrıs Türk-Müslüman toplumu	Lisans: -İslam dünyasındaki diller ve kültürler (Sprachen und Kulturen der islamischen Welt) Yüksek Lisans: -İslam dünyasındaki diller ve kültürler (Sprachen und Kulturen der islamischen Welt)

11	Mainz Johannes Gutenberg Üniversitesi Mainz Johannes Gutenberg University	Slav Dilleri, Türkoloji ve Baltık Araştırmaları Enstitüsü, Türkoloji Bölümü (Institut für Slavistik, Turkologie und zirkum-baltische Studien, Abteilung Turkologie)	Profesör Julian Rentzsch Profesör Petr Kučera	Türkoloji tarihi ve karşılaştırmalı gramer, çağdaş Türk edebiyatı Osmanlı ve Türk edebiyatı	Lisans: -Türkoloji (2021 yılından itibaren) Yüksek Lisans: -Türkoloji -Dilbilimi: (Linguistik/ Schwerpunkt Turkologie) -Dünya edebiyatı: Türk edebiyatı ağırlıklı (Weltliteratur/ Schwerpunkt Türkische Literatur)
12	Münih Üniversitesi Munich University	Yakın ve Orta Doğu Enstitüsü, Türk Araştırmaları Bölümü (Institut für den Nahen und Mittleren Osten, Lehrstuhl für Türkische Studien)	Profesör Christoph K. Neumann	Osmanlı İmparatorluğu ve Türkiye Cumhuriyeti'nin tarihi ve kültürü	Lisans: -Yakın ve Orta Doğu (Naher und Mittlerer Osten) Yüksek Lisans: -Yakın ve Orta Doğu (Naher und Mittlerer Osten)

Yukarıdaki tabloya göre kısaca özetlemek gerekirse: Eğitim programlarından gördüğümüz gibi, Türk dili, tarihi ve kültürü esasen Bamberg ve Münih üniversitelerinde öğretilmektedir. Hamburg Üniversitesi'nde de Türk dili ve edebiyatı üzerine araştırmalar yapılmaktadır. Berlin, Göttingen ve Mainz üniversitelerinde ana eğitim programının içeriği Türk ve modern Türk dilleridir. Berlin Bilim Akademisi'nde (Berlin-Brandenburgische Akademie der Wissenschaften/ Berlin Brandenburg Bilimler Akademisi, BBAW) eski Türk dilleri ve Turfan yazmaları üzerine araştırmalar devam etmektedir. Heidelberg Üniversitesi de İslam çalışmaları kapsamında Türkoloji üzerine araştırmalar yapmaktadır. Frankfurt'ta 2010 yılından beri Türkoloji bölümünün olmadığını da belirtmek gerekir.

Üniversitelerdeki bölümler ve programların isimleri ve araştırma yönleri birbirinden önemli ölçüde farklılık gösterir. Bu farklılığın nedeni aşağıdaki gibi açıklanabilir:

- Bölümün veya bölümün profilini araştırmacıların araştırma yönleri belirler;
- Almanya'da Türkoloji bölümleri ve bu alandaki araştırmacıların katkısı az;
- Türkoloji ve Türkologların araştırma alanının genişliği nedeniyle, bu alanda belirli bir yönde derin araştırmalar yapacak bir araştırmacının olmaması;
- Almanca konuşulan bölgede de, Türkiye'deki klasik "Türk dili", "Türk edebiyatı" gibi alanlara göre Türk dünyasına ilişkin araştırmalar nispeten az;
- Türkolojide tarih, kültür, toplum ve siyaset gibi araştırma yönlerinin sık rastlanması;

Makalemizde, Almanya'daki Türkoloji araştırma merkezleri arasında derin bir tarihe sahip, önemli bölümlerden biri olan Mainz Johannes Gutenberg Üniversitesi'nin Türkoloji bölümüne

ayrıca değineceğiz. Mainz Üniversitesi'nde 1946 yılında Doğu Çalışmaları Enstitüsü Arapça, Farsça, Türkçe bölümleri temelinde kurulmuştur. 2017 yılından bu yana Doğu Çalışmaları Enstitüsü olmamış, onun yerine Slav, Türkoloji ve Baltık Araştırmaları Enstitüsü adı altında Türkoloji bölümü faaliyet göstermiştir. Araştırma yönleri temelinde Türkoloji ayrı bir program olarak yeniden şekillendirilmiştir⁴.

Üniversite THE Dünya Üniversiteler Sıralaması 2023: 301-350 arasında, QS Dünya Üniversiteler Sıralaması: #420 sıralamasında görünmektedir. Üniversitede toplam 10 fakülte, 2 sanat kolej, 76 bölüm, 296 eğitim programı bulunmaktadır. Bunun içinde profesör sayısı 541, yardımcı profesör – 40, öğretim üyesi – 4043, ofis ve teknik personel sayısı 7710'dur. Üniversitedeki toplam öğrenci sayısı – 30,755, bunun içinde yabancı öğrenci sayısı – 3849 (%12.5). Üniversite kütüphanesinde 3,479,000 kitap ve bilimsel dergi bulunmaktadır. 1,218,000 elektronik kitap koleksiyonu, 31,000 elektronik dergi, 1100 metrelik bir alanda arşiv koleksiyonu bulunmaktadır. Üniversitenin Türkoloji ve Doğu Çalışmaları kütüphanesinde 50,000 kitap koleksiyonu bulunmaktadır. Bunun içinde, Kazak diliyle ilgili materyaller "txt t kzk" koduyla verilen 196 edebiyat eseri bulunmaktadır. Kazak edebiyatı ile ilgili esas olarak "lit t kzk" koduyla verilen 109 edebiyat eseri bulunmaktadır. Bu kitapların çoğu Kazak ve Rus dillerinde olup, aralarında İngilizce ve Almanca materyaller de bulunmaktadır. Kazak filolojisi ile ilgili "lex t kzk" koduyla verilen 76 sözlük bulunmaktadır (<https://hds.hebis.de/ubmz/index.php>. ulaşım tarihi 11.12.2023).

Türkoloji alanında yayınlanan bazı bilimsel dergilerin listesi: Makalemizde, Almanya'da yayımlanan birkaç bilimsel dergi hakkında da bilgi vermeyi uygun gördük:

Turkic Languages dergisi, 1997 yılında Türkolog Lars Johanson'un (Lars Johanson) yöneticiliğiyle kurulmuştur. Günümüze kadar yayınlanmaktadır. İngilizce ve Almanca dillerinde materyaller kabul edilir. Gerektiğinde Rusça dillerinde de makaleler yayınlanmıştır. Derginin ana odak noktası dilbilim konularını kapsar.

Almanya'da Türk, Osmanlı ve Türkoloji Araştırmaları Derneği (Gesellschaft für Turkologie, Osmanistik und Türkeiforschung, GTOT), 2011 yılı Haziran ayında İstanbul'da kurulan akademik bir kurumdur. GTOT'nin üyeleri çeşitli disiplinlerden bilim insanları ve öğrencilerdir. Türk, Osmanlı ve Türkoloji Derneği'nin ana önceliği bu geniş ve coğrafi olarak kapsamlı araştırmaları ilerletmek ve bunları toplumsal ortamda ve araştırma politikasında temsil etmektir. GTOT kendisini Avrupa platformunda çalışan bir organizasyon olarak görür. Belirtilen derneğin "Diyar" dergisinde Türkoloji konularının yanı sıra multidisipliner yaklaşımla yayınlanan bir dergidir.

Türkoloji alanındaki araştırmaları incelediğimizde, Almanya kütüphanelerindeki Kazakça'dan Almanca'ya çevrilen eserlerin listelerini de vermek uygun gördük. Kitaplar, Main'deki Frankfurt'ta bulunan ulusal kütüphane koleksiyonundan derlenip sunulmuştur.

1953

Әуезов М., 1953. Абай, (Äuezov, Mühtar, Abaj, [Rusçadan çeviren: Hilde Angarowa] Verl. für Fremdsprachige Literatur, Moskau. 565 s. 1. Kitap

Әуезов М., 1953. Абай (Äuezov, Mühtar, Abaj), [Rusçadan çeviren: Hilde Angarowa] Verl. für Fremdsprachige Literatur, Moskau. 574 s. 2. Kitap

⁴ Bilinen bir araştırma grubu, Almanya'daki küçük araştırma alanlarını inceler ve bunları izler, yalnızca Türkoloji değil diğer küçük bilim dallarını da göz önünde bulundurur.

1958

Әуезов М., 1958. 1961. Абай, (Äuezov, Mühtar, Abaj, Vor Tauund Tag) [Rusçadan çeviren: Hilde Angarowa] Verl. Kultur u. Fortschritt, Berlin, 903 s.

1960

Ахтанов Т., 1960. Қаһарлы күндер, (Achtanov, Tachavi, ...denn hinter uns liegt Moskau), [Rusçadan çeviren: Lieselotte Remané], Verl. Kultur u. Fortschritt, Berlin; Weimar. 393 s.

1964

Әуезов М., 1964. Қараш-қараш оқиғасы, (Äuezov, Mühtar, Der Schuss auf dem Gebirgspass), [Rusçadan çeviren: Ruprecht Willnow] VEB Verl. Kultur u. Fortschritt, Berlin. 102 s.

1971

Нұрпейісов Ә., 1971. Ымырт, Nurpeissow Abdishamil. Morgendämmerung: Roman, [Rusçadan çeviren: Wilhelm Plackmeyer], Aufbau-Verlag, Berlin, Weimar. 322 s.

1972

Нұрпейісов Ә., 1972. Күйреу, (Nurpeissow Abdishamil, Irrwege: Roman), [Rusçadan çeviren: Wilhelm Plackmeyer], Aufbau-Verlag, Berlin, Weimar. 341 s.

1974

Әуезов М., 1974. Қилы заман, (Äuezov, Mühtar, Aufruhr der Sanftmütigen), [Rusçadan çeviren: Eckhand Thiele], VerlagVolk u. Welt, Berlin. 199 s.

Нұрпейісов Ә., 1974. Қан мен тер, (Nurpeissow Abdishamil, Untergang: Roman), [Rusçadan çeviren: Wilhelm Plackmeyer], Aufbau-Verlag, Berlin, Weimar. 483 s.

1975

Ахтанов Т., 1975. Дала сыры-Боран (Ahtanow Tachavi, Beichte der Steppe), [Rusçadan çeviren: Arno Specht], Aufbau-Verl., Berlin; Weimar, 1968, 146 s., 1. Baskı. 136 s.

1976

Симашко М., 1976. Маздақ: тарихи роман (Simaschko, Moris, Mazdak: histor. Roman), [Rusçadan çeviren: Ruprecht Willnow], VerlagVolk u. Welt, Berlin. 299 s., 1. Baskı.

1978

Сүлейменов О., 1978. Өлеңдер жинағы (Sulejmenow, Olshas, Kürbiskern-Zeit-Gedichte), [drl.: Leonhard Kossuth. Rusçadan çeviren: Heinz Kahlau], Damnitz, München. 31s.

1981

Кекілбаев Ә., 1981. Мұнара мен аңыздың ақыры (Kekilbajew, Abisch, Das Minarett oder das Ende einer Legende), [Rusçadan çeviren: Kristiane Lichtenfeld], Buchclub 65, Berlin. 369 s.

Симашко М. 1981. Искупление Дабира (Simaschko, Moris, Die Sühne des Dabirs: histor. Roman), (Rusçadan çeviren: Ruprecht Willnow), Verlag Volk u. Welt, Berlin. 254 s.

Сүлейменов О., 1981. Азимут кочевых родов (Sulejmenow, Olshas, Im Azimut der Nomaden: Poeme und Gedichte), [Rusçadan çeviren: Waldemar Dege], Verlag Volk u. Welt, Berlin, 210 s. 1. басылым, неміше-орысша.

1982

Кекілбаев Ә., 1982. Дала балладалары (Kekilbajew, Abisch, Der Steppenbrunnen: histor. Novellen), [Rusçadan çeviren: Kristiane Lichtenfeld], Verlag Volk u. Welt, Berlin. 334 s.

1983

Симашко М., 1983. Ешман (Simaschko, Moris, Bitteres Gras: histor. Erzählungen), [Rusçadan çeviren: LeonoreWeist және Roswitha Buschmann], Reclam, Leipzig. 195 s.

1987

Кекілбаев Ә., 1987. Өлеңдер жинағы (Kekilbajew, Abisch, Märzschnee: Erzählungen), [Rusçadan çeviren: Kristiane Lichtenfeld және Irene Strobel], Verlag Volk u. Welt, Berlin. 423 s.

Кекілбаев Ә., 1987. Қазақстан (Kekilbajew, Abisch, Kasachstan), [Rusçadan çeviren: Vera Grigorjewa], APN-Verlag, Moskau. 103 s.

1988

Нұрпейісов Ә., 1988. Өлі теңіз (Nurpeissow, Abdishamil, Der sterbende See: Roman), [Rusçadan çeviren: Wilhelm Plackmeyer], Aufbau-Verlag, Berlin, Weimar. 389 s.

1989

Нұрпейісов Ә., 1989. Өлі теңіз (Nurpeissow, Abdishamil, Der sterbende See:), [Rusçadan çeviren: Wilhelm Plackmeyer], Bertelsmann, München. 389 s.

1990

Ахтанов Т., 1990. Шырағың сөнбесін, (Achtanaov, Tachavi, Fernes Licht der Steppe), [Rusçadan çeviren: Wilhelm Plackmeyer], Aufbau-Verl., Berlin; Weimar. 372 s.

1993

Киршнер М., 1993. Қазақ мақал-мәтелдері (Kirchner, Mark, Sprichwörter der Kasachen), (Kazakçadan çeviren: Mark Kirchner), Harrassowitz, Wiesbaden. XIX, 196 s.

1997

Назарбаев Н., 1997. Ғасырлар тоғысында (Nazarbaev, Nursultan A., An der Schwelle zum 21. Jahrhundert), [Rusçadan çeviren: Gertraud Rieger und M. David Drevs], Übersee-Post-Organisation Harnisch, Nürnberg. 260 s.

1999

Шаханов М., 1999. Өркениеттер адасуы, (Schachanow, Muchtar, Irrweg der Zivilisation: ein Gesang aus Kasachstan), [Rusçadan çeviren: Friedrich Hitzer], Pendo, München; Zürich. 252 s.

2001

Құнанбайұлы А., 2001. Қара сөздер (Kunanbajuly, Abaj Ibrahim, Buch der Worte), [Kazakçadan çeviren: Larissa Sacharowa], Ministerstvo Kul'tury, Informacii i Obščestvennogo Soglasija RK, Almaty. 165 s.

2003

Назарбаев Н., 2003. Сындарлы он жыл, (Nazarbaev, Nursultan A., Das kritische Jahrzehnt), [Rusçadan çeviren: Diethard Michel], Harnisch, Nürnberg. 246 s.

2006

Назарбаев Н., 2006. Еуразия жүрегінде, (Nazarbaev, Nursultan A., Im Herzen Eurasiens: Astana 2005), [Rusçadan çeviren: Walerija Weiser], Dağyeli, Berlin. 183 s.

Нұрпейісов Ә., 2006. Өлі теңіз, (Nurpeissow, Abdishamil, Der sterbende See: Roman), [Rusçadan çeviren: Wilhelm Plackmeyer], Dağyeli, Berlin. 520 s.

2007

Құнанбайұлы А., 2007. Жиырма өлең (Kunanbajuly, Abaj Ibrahim, Zwanzig Gedichte), [Kazakçadan çeviren: Leonhard Kossuth], Önel, Köln. 136 s.

Назарбаев Н., 2008. Қазақстан жолы (Nazarbaev, Nursultan A., Kasachstans Weg), [Rusçadan çeviren: Sorjana Semenjuk, Christiane Srna, Johannes Müller, Nadine Reiners], Schiler, Berlin. 268 s.

2009

Әуезов М., 2009. Қилы заман, (Äuezov, Mühtar, Aufstand der Sanftmütigen), [Rusçadan çeviren: Eckhard Thiele], Dağyeli, Berlin. 199 s.

Назарбаев Н., 2009. Бейбітшілік кіндігі, (Nazarbajev N., Epizentrum des Friedens), [Rusçadan çeviren: Sorjana Semenjuk, Nadine Reiners, Johannes Müller, Stephanie Billeter], Schiler, Berlin. 246 s.

Назарбаев Н., 2009. Қазақстан жолы, (Nazarbayev N., Kasachstans Weg), [Rusçadan çeviren: Sorjana Semenjuk, Christiane Sirna, Johannes Müller, Nadine Reiners], NovumPro, Neckenmarkt. 268 s.

Сүлейменов О., 2009. Жер шегіндегі бір минуттық үнсіздік, (Sulejmenow, Olshas, Eine Minute Schweigen am Rande der Welt:), [Rusçadan çeviren: Walerija Weiser], Dağyeli, Berlin. 172 s.

2010

Әуезов М., 2010. Абай жолы (Äuezov, Mühtar, Abai: Vor Tau und Tag), [Rusçadan çeviren: HildeAngarowa] Schiler, Berlin; Tübingen. 886 s.

2011

Есенберлин И., 2011. Көшпенділер: Алмас қылыш, (Esenberlin, Iljas, Nomaden: Buch 1. Fluch des Schwertes), [Rusçadan çeviren: Simone Peil], Schiler, Berlin. 317 s.

Есенберлин И., 2011. Көшпенділер: Жанталас, (Esenberlin, Iljas, Nomaden: Buch 2. Die letzte Stunde), [Rusçadan çeviren: Simone Peil], Schiler, Berlin. 322 s.

2012

Есенберлин И., 2012. Көшпенділер (Esenberlin, Iljas, Nomaden: Buch 3. Die Rückkehr des Khans), [Rusçadan çeviren: Simone Peil], Schiler, Berlin. 339 s.

Sonuç

Almanya, dünyada Türkoloji araştırmaları açısından önemli ülkelerden biridir. Osmanlı İmparatorluğu'na kadar Türkoloji ile ilgili araştırma enstitüleri yoktu. Avrupa'daki ilk Türkoloji çalışmalarıyla ilgilenen Avusturya ve Macaristan'ın yanı sıra, Almanya'da da Türkoloji araştırmaları talep görmeye başladı. Avrupa'daki Türkoloji araştırmaları, Türk dili ve Türk halkının çalışmalarını Osmanlı İmparatorluğu'nun tarihi olaylarıyla ilişkilendiriyoruz. Almanların Türklerle ilişkilerinin artmasıyla askeri, siyasi, kültürel ve ekonomik duruma ilgileri arttı. Türk ve Alman ilişkileri 18. yüzyıldan başlayarak, 19. yüzyılın ikinci yarısında aktif olarak gelişti. İki ülke arasındaki diplomatik ve ticari ilişkiler hızla gelişti. Türkiye'de Alman okulları, Alman pedagoji enstitüleri, demiryolu inşaatının canlanması, Alman edebiyatının çevrilmesi gibi faaliyetler başlatıldı. Bu dönemden kalan ilişkiler, Birinci Dünya Savaşı sırasında Alman bilim adamlarının Türkiye'ye kaçmalarıyla Türkiye'nin çeşitli alanlarına önemli katkılar sağladı. Ankara'nın mimarisi ve bir mimari şehre dönüşmesinde Alman mimarların katkılarını görüyoruz. Türkiye'de Alman kültür merkezi, arkeoloji, kitap basım evlerinin gelişimi ve 1960'larda Türkiye'den Almanya'ya iş gücü göçü, turizm sektörünün gelişmesine de etki etti [10, s.169]. Sonuç olarak, bu sebepler Türkoloji alanında Türklerin etkisinin ağırlık kazanmasına ve çok yönlü gelişmesine etki etti. Ancak yukarıda Türkoloji tarihine bakıldığında, araştırmalar sadece Türkiye devletini incelemekle sınırlı kalmadı, "Asya veya Doğu Bilimleri", "İslam Bilimleri",

"Avrupa Dışı Diller ve Kùltürler", "Orta Asya Bilimleri" ve ayrıca "Bağımsız Türkoloji" alanlarında da yapıldı ve devam etmektedir. "Batı Avrupa'daki danışmanlık merkezlerinin en yoğun olduğu yer Almanya'dır. SSCB ve sosyalist Avrupa ÷lkelerinin sorunlarını araştıran bilimsel araştırma enstitüleri, eğitim merkezleri, seminerler, ayrıca birlikler ve topluluklar 'ostforschung' terimi ile birleştirildi, bu terim kelimenin tam anlamıyla 'Doğu'yu Araştırmak' anlamına gelir ve Batı Avrupa'nın tüm Almanca konuşulan Sovyetolojisini kapsar. Bu kurumlarda sosyalist ÷lkelerin tarih, felsefe, coğrafya, psikoloji, pedagoji, tıp, dil bilimi, hukuk, ekonomi gibi alanlarında binlerce uzman çalıştı, bunlar toplumsal araştırmalar yapmanın yanı sıra SSCB'nin çeşitli cumhuriyetleri ve bölgelerini de incelediler" [11, s. 44].

Makalemizde Almanya'daki Türkoloji araştırmalarını aşağıdaki konu başlıkları çerçevesinde incelemeyi uygun bulduk:

- Almanya üniversitelerindeki mevcut Türkoloji bölümleri: üniversite adı, bölüm, profesör kadrosu, araştırma yönleri, eğitim programları hakkında genel bilgi;
- Mainz Johannes Gutenberg Üniversitesi'nin Türkoloji Bölümü;
- Türkoloji alanındaki bilimsel dergiler;
- Kazakça'dan Almanca'ya çevrilen edebi eserler.

Makalemizde, Almanya'daki Türkoloji üzerine, özellikle Kazak dili ile ilgili yürütölen araştırmaları ve bu konuda çalışan bilim insanlarını, Türkoloji bölümlerinin tanıtıcı bibliyografisini oluşturmayı amaçladık. Sonuç olarak, Kazak dili ve edebiyatı alanında araştırma yapan bilim insanları olarak Mark Kirchner ve Julian Rentz'i belirtmek mümkündür. Türkoloji araştırmalarının geniş kapsamlı gelişimine rağmen, bireysel Türk dilleriyle ilgili, özellikle Kazakoloji bilimi alanında yapılan araştırmalar, bilimsel tezler, yayınlanan makaleler ve kitaplar açasından yeterlilik eksikliği görölmektedir. Ayrıca, Kazakçadan Almanca'ya çevrilen edebi eserlerin kapsamının çok dar ve sayısının çok az olduğu tespit edilmiştir. Edebi veya bilimsel eserlerin son yıllarda hiç çevrilmemesi, bu alana olan ilginin düşüklüğü ve uzman eksikliğinden kaynaklanıyor olabilir. Makalemizi hazırlarken yaptığımız analizlere dayanarak şu sonuçlara ulaştık:

Almanya'daki Türkoloji bölümlerinin yetersizliği;

Kazak bilimiyle ilgili araştırmaların az sayıda olduğu görölmektedir;

Sadece bir bilim insanından oluşan bölümlerin varlığı;

Genellikle her yerde bir profesör, üç araştırmacı bulunması;

Türkoloji bölümlerine öğrencilerin gelmesinde göreceli bir azalma. Üniversitedeki Türkoloji bölümünü sečen öğrenci sayısının azalması sadece Almanya'da değil, Avrupa'nın diğer bölgelerinde de gözlemlenebilir ve bu durum, bölüm programlarının güncelliğini yeniden değerlendirme gerekliliği olduğu konusunda fikir birliği yapılabilir.

Yazarların katkısı. Ashirkhanova Karligash – konuyla ilgili düşünce yaratma, deneysel araştırma yapma. Suinzhanova Zhfnar – litatür taraması, araştırma sonuçları, bilimsel analiz.

Kaynaklar

1. Herzog Christoph, Almanca Konuşulan Ülkelerde Türkiyat ve Şarkiyat Çalışmalarının Gelişimi Üzerine Notlar, Çev. Faruk Yaslıçimen, Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi, 2010, Cilt 8, Sayı 15. S. 86.
2. Benzing Johannes, Herrenloses Land. Inner- und Nordasien als philologisches Arbeitsgebiet, Deutsche Universitäts-Zeitung VIII/22 (23.11.1953). Yeni baskı: Lars Johanson & Claus Schönig (der.) 1988. Kritische Beiträge zur Altaistik und Turkologie. Festschrift für J. Benzing. Turcologica. 3 (Wiesbaden 1988). 1953, P. 8-13. S. 40.
3. Laut Jens Peter, Türkoloji nedir? Sözde “orkidebölüm”e ilişkin düşünceler, Orient-Institut Istanbul. İstanbul. 2013, S. 40.
4. Bülbül Ö. Almanya'da Türk Edebiyatı ve Diğer Türk Topluluklarının Edebiyatları Alanında Yapılmış Çalışmaların Analitik Bibliyografyası. İzmir, 2019. 291 s.
5. Қоңыратбаев Ә. Қазақ фольклорының тарихы. Алматы. 1991, 288 б.
6. Түркология, Дүниежүзі түркологиясының тарихы. Ұжымдық монография. Жалпы ред. басқарғандар Ш.И. Ибраев, Қ.Н. Келімбетов. Алматы, 2016, 456 б.
7. Gül Bülent, Almanya'da Türkoloji Çalışmaları // Türkbilig, 2006/11. S. 56-117. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/143064> (ulaşım tarihi 01.06.2023).
8. Burçoğlu Nedret Kuran, Die Wandlungen des Türkenbildes in Europa: vom 11. Jahrhundert bis zur heutigen Zeit; eine kritische Perspektive, Spur-Verl. Zürich. 2005, 96 s.
9. Kuran-Burçoğlu, Türk-Alman ilişkileri, hk. bkz. 2003. S. 169-209.
10. Мейрамбеков А., Закарья Р., XX ғ. екінші жартысы – XXI ғ. басындағы неміс тарихнамасындағы кеңестік кезеңдегі Қазақстан мәдениеті. Отан тарихы. 2022. №1 (97). Б. 41-49.
11. Ибраев Ш., Түркология: ғылыми парадигма және пәнаралық сипаты. Turkic Studies Journal, 2019. №2 (1). Б. 41-51. <https://tsj.enu.kz/index.php/new/article/view/34/18> (ulaşım tarihi 10.01.2023).

References

1. Herzog Christoph, Almanca Konuşulan Ülkelerde Türkiyat ve Şarkiyat Çalışmalarının Gelişimi Üzerine Notlar [Notes on the Development of Turkic and Oriental Studies in German-Speaking Countries]. Trans. Faruk Yaslıçimen. Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi, 15 (8) (2010). [in Turkish]
2. Benzing Johannes, 1953. Herrenloses Land. Inner- und Nordasien als philologisches Arbeitsgebiet [Unoccupied land. Inner and Northern Asia as a philological field of work], Deutsche Universitäts-Zeitung VIII/22 (23.11.1953). New edition: Lars Johanson & Claus Schönig (der.) 1988. Critical contributions to Altai studies and Turkology. Festschrift für J. Benzing. Turcologica. 3. (Wiesbaden. 1988). 1953, P. 8-13. P. 40. [in German]
3. Laut Jens Peter, Türkoloji nedir? Sözde “orkide bölüm”e ilişkin düşünceler [What is Turkology? Thoughts on the so-called “orchid part”] (Orient-Institut Istanbul, İstanbul, 2013, P. 15). [in Turkish]
4. Bulbul O. Almanya'da Türk Edebiyatı ve Diğer Türk Topluluklarının Edebiyatları Alanında Yapılmış Çalışmaların Analitik Bibliyografyası [Analytical Bibliography of Studies Conducted in the Field of Turkish Literature and Literature of Other Turkish Communities in Germany] (İzmir, 2019, 291 p.) [in Turkish]

5. Konyratbaev A., Kazak folklorynyn tarihy [History of Kazakh folklore]. (Almaty. 1991, 288 p.) [in Kazakh]
6. Tyrkologia. Dyniezhyzi tyrkologiasynyn tarihy [History of world Turkology]. A collective monograph. The general editorial office was headed by Sh.I. Ibraev, K.N. Kelimbetov (Almaty, 2016, 456 p.) [in Kazakh]
7. Gül Bülent, Almanya'da Türkoloji Çalışmaları [Turkology Studies in Germany]. Türkbilig, 11. P. 56-117. Available at: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/143064>. (Accessed: 01.06.2023). [in Turkish]
8. Burçoğlu Nedret Kuran. Die Wandlungen des Türkenbildes in Europa: vom 11. Jahrhundert bis zur heutigen Zeit; eine kritische Perspektive [The transformations of the image of the Turks in Europe: from the 11th century to the present time; a critical perspective] (Spur-Verl. Zürich. 2005. 96 p.) [in German]
9. Kuran-Burçoğlu, Türk-Alman ilişkileri [Turkish-German relations], hk. bkz. 2003. P. 169-209. [in Turkish]
10. Meirambekov A.K., Zakaria R. XX g. ekinshi zhartysy – XXI g. basyndagy nemis tarihnamasyndagy kenestik kezendegi Kazakstan madenieti [Culture of Kazakhstan in the Soviet period in German historiography of the second half of the XX-early XXI centuries], Otan tarihy [History of the motherland]. 2022. №1 (97). P. 41-49. [in Kazakh]
11. Ibraev Sh., Tyrkologia: gylmi paradigma zhane panaralyk sipaty [Turkology: scientific paradigm and intersubject description]. Turkic Studies Journal, 2 (1) 41–51 (2019). Available at: <https://tsj.enu.kz/index.php/new/article/view/34/18> (Accessed: 10.01.2023). [in Kazakh]

Қ.М. Әшірханова¹, Ж. К. Суинжанова²

¹*Х. Досмұхамедов атындағы Атырау университеті, Атырау, Қазақстан,*

²*Қожа Ахмет Ясауи атындағы Халықаралық қазақ-түрік университеті, Түркістан, Қазақстан*

Германия түркология мектептері, орталықтары мен ЖОО-ның ғылыми және білім беру қызметінің кейбір аспектілері

Аңдатпа. Европадағы түркология мектептерінің арасында Германия түркологиясының тарихы терең екені баршаға мәлім. Мақаланың негізгі мақсаты – Германия түркологиясындағы қазақ тілінің оқытылу жағдайына шолу жасау. Мақала авторлары Германиядағы тарихи түркітану орталықтарын, қазіргі таңдағы түркітанушы-профессорлардың зерттеу бағыттары мен Германия университеттеріндегі түркітану мамандығы бойынша білім беру бағдарламаларының мазмұнын атап өтеді. Авторлардың пікірінше, олардың арасында ерекше үлеске Германиядағы түркология бойынша негізгі орталықтардың бірі болып саналатын Майнц университеті (Mainz Johannes Gutenberg University) түркология кафедрасының ғалымдары лайықты. Жалпы, университеттің білім беру бағдарламалары мен оқуға түсу шарттары туралы мәліметтер назар аудартады. Ғылыми және білім беру туралы мәліметтер білім басқармасының басшысы Юлиан Рентш мырзамен сұхбат барысында алынды. Сонымен қатар, түркітанумен айналысатын орталықтар мен университет туралы барлық қажетті ақпараттар Майнц және басқа да Германия университеттерінің ресми парақшасында көрсетілген. Майнц университетінде түрік тілімен қатар қазақ

тілі мен әдебиеті және мәдениетін оқытуға да көңіл бөлініп, бұл туралы зерттеулер белсенді түрде жүргізілетін айта кеткен жөн. Мысалы, түркі әдебиеттерінің ішінде қазақ тіліндегі әдебиеттер ерекше орын алады және А.Құнанбаев, М.Әуезов, Ә.Кекілбаев, О.Сүлейменов, І.Есенберлин сынды қазақтың белгілі ақын жазушыларының көптеген еңбектері неміс тіліне аударылғанын да байқауға болады. Мақаламыз алдағы уақытта Германиядағы түркология бөлімдерінде білім алғысы келетін жастар мен осы салада ізденіс жүргізетін зерттеушілерге өз үлесін қосады деп ойлаймыз.

Түйін сөздер: Германия түркологиясы, қазіргі түркі тілдері, Майнз Иоханнес Гутенберг университеті, қазақ тілі, түрік тілі, оқу бағдарламасы, түркітану, тарихи мектептер, зерттеу еңбектері.

K.M. Ashirkhanova¹, Zh. K. Suinzhanova²

¹*Kh. Dosmukhamedov Atyrau University, Atyrau, Kazakhstan*

²*Khoja Akhmet Yassawi International Kazakh-Turkish University, Turkistan, Kazakhstan*

Some aspects of scientific and educational activities of Turkological schools, centers, universities in Germany

Abstract. It is known that the German School of Turkology has a deep history among the European schools of Turkology. The main purpose of the article was to consider the current state of Kazakh language education in German Turkology. The authors of the article note the historical Turkic centers in Germany, the areas of research of modern Turkic professors, and the content of educational programs in the specialty of Turkic studies at German universities. According to the authors, a special contribution is made by scientists from the Department of Turkology of Mainz University (Mainz Johannes Gutenberg University), which is considered to be one of the main centers of Turkology in Germany. The information is given on the basis of information during an interview with the head of the department, Mr. Julian Rentsch. The main data on the existing Chairs of Turkology in German universities are given, as well as links to open information on the official websites of the universities. It should be noted that at the University of Mainz, along with the Turkish language, attention is drawn to the study of the Kazakh language, literature and culture, and these studies are actively carried out. For example, among Turkic literature, a special place is occupied by literature in the Kazakh language, artistic texts of famous Kazakh writers and poets A. Kunanbaev, M. Auezov, A. Kekilbayev, O. Suleimenov, I. Yesenberlin, etc., many of them have been translated into German language. We believe that our article will help young people who want to study at the faculties of Turkology in Germany, and researchers who will conduct research in this field in the future.

Keywords: German Turkology, Modern Turkic Languages, Johannes Gutenberg University Mainz, Kazakh language, Turkish, curriculum, Turkology, historical schools, research works.

Information about the authors:

Ashirkhanova K.M. – Ph.D., senior lecturer, H. Dosmukhamedov Atyrau University, Atyrau, Kazakhstan.

Suinzhanova Zh.K. – Candidate of Philological Sciences, Senior lecturer, Khoja Akhmet Yassawi International Kazakh-Turkish University, Turkistan, Kazakhstan.

Әшірханова Қ.М. – Ph.D., аға оқытушы, Х. Досмұхамедов атындағы Атырау университеті, Атырау, Қазақстан

Суинжанова Ж.К. – ф.ғ.к., аға оқытушы, Қожа Ахмет Ясауи атындағы Халықаралық қазақ-түрік университеті, Түркістан, Қазақстан